

Van Boëthius tot Pico della Mirandola

Geschiedenis van de westerse wijsbegeerte

HOORCOLLEGE JOHAN BRAECKMAN

In het nieuwe, inmiddels vierde hoorcollege over de geschiedenis van de westerse filosofie (uitgegeven bij Home Academy) neemt Johan Braeckman als ervaren gids ons opnieuw mee op een schitterend denkavontuur. Ditmaal duiken we met hem de middeleeuwen in tot aan het begin van de renaissance en het moet gezegd worden: de filosofen en hun opvattingen die in alle nuance worden besproken zijn toch een iets hardere noot om te kraken.

Kurt Beckers

Dit heeft wellicht te maken met het feit dat wie geïnteresseerd is in filosofie, al snel in aanraking komt met Plato, Aristoteles, Epicurus, Descartes, Hume, Kant, noem maar op. Die middeleeuwse en vroegrenaissance filosofen (Braeckman spreekt over theofilosofie, een begrip dat hij uitgevonden heeft, vermoed ik) blijven vaak verdonkeremaand, maar dit hoorcollege bevrijdt hen toch uit de duisternis waarmee ze zo vaak zijn omhuld: Boëthius, Anselmus van Canterbury, Pierre Abélard, Al-Kindi, Al-Farabi, Ibn Sina (Avicenna), Al-Ghazali, Ibn Rushd (Averroës), Mozes Maimonides, Albertus Magnus, Thomas van Aquino, Roger Bacon, Johannes Duns Scotus, Willem van Ockham, Petrarca, Boccaccio, Marsilio Ficino, Giovanni Pico della Mirandola.

De geschiedenis van de filosofie bestaat uiteraard uit abstracte en vaak moeilijke opvattingen en begrippen, maar de voortdurende aandacht voor de mens achter die grote namen maakt dat je ze tot leven ziet komen

Opnieuw toch weer veel lof voor Johan Braeckman, want door zijn decennialange ervaring met de cursus Historisch Overzicht van de Wijsbegeerte in combinatie met het talent om moeilijke kwesties toegankelijk te maken, slaagt dit hoorcollege er terug in om de aandacht vast te houden

en veel fascinatie op te wekken. Verweven met veel humor, fascinerende anekdotes en veel aandacht voor wie deze denkers als mens geweest moeten zijn, brengt de spreker veel licht en helderheid in onze oren. Het is te veel om in één recensie te bespreken, maar ik licht er graag één deeltje uit, namelijk de universalistrijd, het debat over de aard van universele begrippen, die in de middeleeuwen op zijn hoogtepunt komt. Zoals de meeste studenten filosofie hebben mogen ervaren, is heel dat debat vaak taai, moeilijk en zelfs wat saai. Dit hoorcollege brengt daar verandering in. De universalistrijd wordt door Braeckman op meesterlijke wijze geanalyseerd. Hij legt uit hoe deze strijd draait om de vraag of algemene begrippen (universalia) werkelijk bestaan of slechts namen zijn die we gebruiken. De spreker plaatst dit debat in een heel brede

VAN BOËTHIUS
TOT PICO DELLA
MIRANDOLA

EEN HOORCOLLEGE
GESCHIEDENIS VAN DE
WESTERSE WIJSBEGEERTE,
VAN DE 6E TOT DE 16E EEUW

door Johan Braeckman

historische context, vertrekkende bij Plato's vormenwereld en Aristoteles' meer empirische benadering, tot ver in de negentiende eeuw.

Het nominalisme, afgeleid van het Latijnse *nomen* (naam), stelt dat universele begrippen slechts woorden zijn zonder eigen realiteit. Realisten daarentegen geloven dat deze begrippen wel degelijk een objectief bestaan hebben (zie Plato). Braeckman legt dit complexe onderwerp helder uit aan de hand van toegankelijke voorbeelden, zoals de 'roodheid' van rozen, waarbij hij ons al snel meeneemt naar de bibliotheek uit het magistrale werk van *De Naam* (=nomen of nominalisme) van de Roos van Umberto Eco en dit netjes koppelt aan dat debat.

Fascinerend is hoe de verteller de link legt tussen deze ogenschijnlijk abstracte discussie en de middeleeuwse theologie. Hij legt uit hoe het nominalisme als een bedreiging voor het godsbeeld werd gezien, omdat het de idee van God als schepper van universele concepten in twijfel trok. Wie had ooit gedacht dat die universalistastrijd de kiemen van het atheïsme in zich zou dragen (hoewel Braeckman niet zo ver gaat om die opvatting zo expliciet te formuleren)!

Braeckmans talent om verbanden te leggen, komt opnieuw tot uiting wanneer hij de universalistastrijd koppelt aan moderne wetenschap. Hij trekt de lijn door naar natuurkundigen als Stephen Hawking, die quasireligieuze taal gebruiken om over hun zoektocht naar fundamentele natuurwetten te spreken. Uiteindelijk brengt hij ons bij Darwin, wiens evolutietheorie een einde maakte aan dit eeuwenoude debat door aan te tonen hoe specifieke vormen (soorten) kunnen ontstaan zonder vooraf bestaande universele (geestelijke) concepten.

EEN MIDDELEEWS LIEFDESVERHAAL

In die universalistastrijd neemt de spreker ons ook nog eens mee in een van de meest fascinerende en tragische liefdesverhalen uit de middeleeuwen: dat van Pierre Abélard en Héloïse. Abélard nam in heel die universalistastrijd een tussenpositie in.

Abélard, een briljante maar arrogante filosoof, wordt de privéleraar van de jonge, intelligente Héloïse. Hun intellectuele verhouding evolueert al snel tot een passionele liefdesrelatie, die resulteert in een geheim huwelijk en de geboorte van hun zoon. Braeckman presenteert dit verhaal niet alleen als een romantisch drama, maar gebruikt het ook om dieper in te gaan op middeleeuwse opvattingen over liefde, huwelijk, en de positie van vrouwen in de samenleving.

Braeckman presenteert verhaal van Abélard en Héloïse niet alleen als een romantisch drama, maar gebruikt het ook om dieper in te gaan op middeleeuwse opvattingen over liefde, huwelijk, en de positie van vrouwen in de samenleving

Bijzonder boeiend is hoe Braeckman de briefwisseling tussen Abélard en Héloïse analyseert. Deze brieven (waar nog veel discussie over is onder Mediëvisten) geven een uniek inzicht in de gedachten en gevoelens van beide protagonisten. Héloïse's brieven in het bijzonder tonen een vrouw die worstelt met haar passie, haar intellectuele ambities, en de beperkingen die haar door de maatschappij worden opgelegd. Het tragische einde van hun fysieke relatie – Abélard wordt letterlijk gecastreerd omwille van die liefde voor Héloïse – leidt tot een levenslange intellectuele band tussen de twee.

Door dit verhaal te verweven met zijn bredere bespreking van middeleeuwse filosofie, slaagt de spreker erin om abstracte concepten te verbinden met zeer menselijke ervaringen. Hij laat zien hoe Abélards filosofische ideeën over intentie en moraliteit (waar we zelfs Kant en Mill een beetje op de achtergrond horen) terug te vinden zijn in zijn persoonlijke leven en in zijn relatie met Héloïse. Bovendien

toont Braeckman hoe dit middeleeuwse liefdesverhaal eeuwenlang kunstenaars, schrijvers en denkers is blijven inspireren, van middeleeuwse troubadours tot moderne romanschrijvers en filosofen. Hiermee benadrukt hij de tijdloze relevantie van de thema's die in dit verhaal aan bod komen: liefde, passie, intellect, en de spanning tussen persoonlijke verlangens en maatschappelijke verwachtingen.

Dat is wat de hoorcolleges van Braeckman, naar mijn mening toch, zo uniek maken. Hij is niet alleen een meesterverteller die met passie en met veel liefde over zijn vakgebied kan vertellen, maar de hoorcolleges zijn altijd diepmenselijk. Hij benadert al die figuren met zoveel zorg, liefde en respect. En ja, de geschiedenis van de filosofie bestaat uiteraard uit abstracte en vaak moeilijke opvattingen en begrippen, maar de voortdurende aandacht voor de mens achter die grote namen maakt dat je ze tot leven ziet komen. Het resultaat is een enorme rijkdom aan kennis en inzichten die Braeckman met ons deelt, en zonder moeite slaagt hij erin om ook voor deze vaak minder populaire periode onze interesse op te wekken, onze aandacht vast te houden. We kennen allemaal de ervaring die we soms hebben wanneer we de laatste bladzijde van een schitterend boek hebben gelezen: je vindt het spijtig dat het gedaan is, dat het boek uitgelezen is en je blijft een beetje verweesd achter. Al wat nog rest is een ongemakkelijke stilte. Om vervolgens tot het besef te komen: wat een schitterende reis was me dat! De hoorcolleges van deze reeks roepen telkens opnieuw dit gevoel op, waarbij je alleen maar met volle verwachting uitkijkt naar meer.

Johan Braeckman, Van Boëthius tot Pico della Mirandola. Een hoorcollege geschiedenis van de westerse wijsbegeerte van de 6e tot de 16e eeuw. *Home Academy: 2024. Direct te downloaden of te beluisteren in de Home Academy Club.* Luisterduur: 10 uur 9 minuten.